

Із самого початку вчитель має чітко уявляти, що більшість випадків будь-яке, навіть найпростіше висловлювання, лише коротко ілюструє результат складної розумової діяльності, є її заключним моментом. Навіть якщо репліка ніби миттєво злітає з уст, шлях її від думки до завершеного повідомлення довгий. Початком слугує мотиваційно-спонукальний рівень мовленнєвої діяльності.

Говоріння як вид діяльності спрямований на розуміння слухача і через нього певний вплив, який складає мету висловлювання, обов'язково супроводжується комунікативним наміром. Мовленнєва діяльність є нічим іншим як виразником комунікативного наміру, який поряд з предметним змістом обов'язково присутній в акті спілкування.

Говорячи про мотиви мовленнєвої діяльності, торкнемося і загальної мотивації засвоєння лексичної системи української мови, адже досконале володіння лексикою сприяє кращому розумінню програмового матеріалу і, таким чином, позитивно впливає на успішність навчальної діяльності загалом. Якщо засвоєння лексики, в тому числі й іншомовної, мотивується потребою або необхідністю читати наукову та художню літературу, зацікавленістю до питань культури та історії, успіх навчання буде більшим, ніж тоді, коли провідним мотивом виступає одержання позитивної оцінки.

Ми створили систему вправ, спрямованих на правильне розуміння та доречне використання іншомовної лексики учнями 5 – 6 класів. При розробці вправ ми орієнтувались на критерії доступності завдань та їх посильності для учнів даного віку з одного боку, а з другого – підбирали такі завдання, які б мали розвиваючий вплив на школярів.

Вправа 1. До поданих іншомовних слів дібрати українські відповідники:

Шосе – дорога; стимулювати – заохочувати; диференціювати – розрізняти; інтуїція – передчуття; орфографія – правопис; інтервал – проміжок; персональний – особистий; популярність – відомість, добра слава.

Вправа 2. Прочитайте текст. Знайдіть речення, у яких неправильно вжиті слова іншомовного походження.

Велетенські розміри і сучасний дизайн приміщень нового супермаркету вражають його відвідувачів. На чотирнадцяти поверхах цього торгівельного закладу розташовані тридцять шість відділів. З поверху на поверх покупці піднімаються за допомогою сучасного екскаватора. До послуг відвідувачів – затишне кафе, у якому вони можуть випити філіжанку кави чи з'їсти порцію коктейлю.

Вправа 3. користуючись словником іншомовних слів, пояснити значення лексем: мораторій, реактор, атом, альтернатива, радіація, енергія.

Напишіть невеликий твір на тему "Україна – без'ядерна держава", використовуючи подані іншомовні слова.

Запропонована нами методика вивчення слів іншомовного походження сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, а отже, і успішному засвоєнню програмового матеріалу.

Отже, запропонований процес навчання позитивно впливає на розвиток пізнавальних можливостей та інтересу до вивчення лексики іншомовного походження, на усвідомлення можливостей оволодіння засобами ефективною мовленнєвою комунікації у різних ситуаціях спілкування.

*Ігор Драч
наук. керівник – доц. В.А. Буда*

ЕПІТЕТ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНИ У РОМАНІ П.ЗАГРЕБЕЛЬНОГО ``ЄВПРАКСІЯ``

``Епітети призначені підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища``[1;245]. Найчастіше епітетом називаємо художнє означення, виражене прикметником(рідше іменником). Слово``художнє`` вказує на стиль, в якому троп найширше виявляє своє функціонування і властивості, а також на те, що епітет обов'язково повинен здивувати незвичністю сполучуваності(поєднання) з означуваним словом. Художній епітет вирізняє предмет з-поміж інших, має здатність уточнити думку, виділити ознаку, доповнити опис, надати емоційності тексту. Зазвичай епітети відзначаються оригінальністю, але нерідко і широкоживані формули в контексті набувають нових асоціацій, перетворюючись на яскравий образ[2;6].

Автори``Словника епітетів...`` відзначають, що``найбільш розгалужені епітетні ряди

формують слова-поняття, пов'язані із характеристикою людини, її зовнішності та внутрішнього світу`[2;7]. Отже, при творенні образу героїні значне навантаження падає саме на епітети.

Особливістю мови П.Загребельного є те, що найчастіше поряд з іменем героїні стоїть кілька означень, нерідко вони формують навіть цілі градаційні ряди, щоб якнайточніше підкреслити якусь рису, настрій, стан і т.д. Аналізуючи епітети, використані письменником, основну увагу звертатимемо на особливості їх вживання у тексті: частота, оригінальність, стилістична роль. Епітети в складі перифраза до уваги не братимуться.

Основна мета автора- повернути середньовічну германську імператрицю українського походження Євпраксію вітчизняній історії і обґрунтувати її позитивний образ для сучасного читача, адже, як пише В.Фащенко у книзі `` Павло Загребельний``: ``В Євпраксії було стільки незвичайного і незрозумілого, що протягом століть ім'я її обросло легендами та кривотлумаченнями... ``[3;155]. Реалізація цього завдання і зумовила добір художніх означень, які задекларовують найбільш поціновувані людські якості. Помітне місце займає означення ``чиста``, котре зустрічаємо при описі основних етапів життя героїні: *чисте й чесне мале дитя*(27); *були мертві[...]*ще не кинувшись на цю *чисту й неторкану* ніким жінку(179); *була чиста не самим тілом- душею*(241); *непорочна*(45), *неторкана ніжна жона*(45). Для підсилення відчуття чистоти Євпраксії у читача автор часто використовує поряд ще один епітет. Деякі з названих лексем зафіксовані в ``Словнику епітетів``, але автор їх вживає в нестандартній позиції, внаслідок чого утворюються оксюморонні словосполучення *неторкана(чиста) жінка*.

Зважаючи на те, що в романі переважає авторська мова, текст надзвичайно багатий ілюстраціями до портрета Євпраксії. Як бачимо, письменник надає великого значення зовнішності героїні, її вроді, адже саме незвичайна краса була і дарунком долі, і найбільшим прокляттям жінки.

Першу підгрупу становлять слова на означення вроди в цілому, вони витворюють загальне враження від героїні: *гарна на вроду*(120); *смішно говорити про це, будучи вродливою*(111); *дивно вродлива*(134); *неймовірно принадлива жінка*(234); *прекрасна*(320); *врода рветься з її лиця*(174); *неповторна* (198). Другу підгрупу формують епітети на позначення певних дистрибутивів: *ріст: висока*(88); *гарна на зріст*(120); *статуру: тонка*(88); *стрункотіла*(173); *ставна*(134); *груди: красноперса* (120); *брови, ніс, обличчя: прекрасні*(120); *волосся: жовторусяве*(120); *великокоса*(120); *прекрасне золоте волосся*(174); *біляве*(188); *очі: величезні, сірі*(288); *шкіра: білоколінна, білолокотна*(173); *бліда*(288); *білі руки*(174).

Описуючи отроцтво і юні роки Євпраксії, письменник будує епітетні ряди з обов'язковим компонентом ``молода``, який доповнює наше уявлення про героїню: *молода прекрасна жінка*(129); *гарна молода жінка, добра й незіпсована*(129); *ось лежить перед ним ніжна, молода*(174); *мати поряд таку молоду жінку, незалежну*(102); *молода, дивно біла, неповторна жона*(198); *молода й гожа жінка*(266).

Взагалі ця лексема вжита автором понад тридцять разів в багатьох своїх значеннях і виступає засобом індивідуалізації образу Євпраксії, облаштовує їй окреме місце в ряду жінок-володарок. Павло Загребельний вияляє майстерність, застосовуючи один і той самий епітет у кількох різних ситуаціях: а) *для підкреслення принальності: радили маркграфу, аби він в обіймах молодої дружини п'янів од невістиної розкоші*(514); *мати поряд таку молоду жінку*(102); *ось лежить перед ним ніжна, молода*(174); б) *для окреслення молодості як причини вразливості Євпраксії: нещасна молода жінка не мала сподівань; молода й гожа жінка, oprіч того- нещасна, безпомічна*(266); [Генріх] *безповоротно втратив серце своєї молодої жони*(221) ; [Генріх] *заохочував своєю мовчанкою, своєю байдужістю до горя своєї молодої прекрасної жони*(220); в) *для позначення віку: молода імператриця*(136); *молода жінка*(225); *молода жона*(230).

В. Дончик у монографії `` Проза Павла Загребельного`` стверджує: `` Основна концепція твору- випробування людської гідності в умовах експлуатації духу і вихід із цього випробування із збереженням достоїнством...``[4;177]. Подібну думку висловлює і В.Фащенко: `` ...увагу зосереджено не на приватній долі героїні, а на психології особистості.``[3;157] Далеко не останню роль в реалізації авторського задуму відіграють епітети, що вживаються письменником в трьох основних аспектах: а) зображення душевного стану, б) характер поведінки, в) вплив на внутрішній світ Євпраксії невдалого кохання:

а) *розпачена* (171); *глибоко нещасна жінка*(301); *нещасна Євпраксія*(310). В останньому

випадку спостерігаємо оксюморон, адже в перекладі українською ``Євпраксія`` означає ``щаслива``;

б) *гнола обоз, кваплива(44); вперто-невблаганна(43); обдарована найвищими чеснотами(125); чужа покорі(242); горда, навіть зухвала, обурливо зухвала(324)*. Тут автор віддає належне впливу влади та усвідомленої вроди на поведінку Євпраксії.

в) *лишалася байдужою(152); Євпраксія була байдужа(182); холодна, неприступна (150); стала ще загадковішою та неприступнішою(217)*. Водночас автор підкреслює стійкість і психічну вивищеність Євпраксії: *непідвладна його словам(156); була незнищима, непідвладна його силі(234)*.

``Художнє пізнання дійсності,-пише Н.Сологуб,-стимулює пошук письменником нових мовних засобів в естетичному освоєнні світу. Мові художнього твору взагалі протипоказаний шаблон, і тут допомагають багаті можливості словотвору, бо авторські неологізми все ж примушують більше долучатися до твору і виводять з автоматизму сприйняття слів.``[5;77]. Та й добір вже існуючих лексем теж є цікавим для дослідника, оскільки дозволяє побачити деякі закономірності цієї операції. Так, формула ``не+прикметник`` найчастіше підкреслює чесноти Євпраксії: *неторкана(52,179); неприступна(217); непорочна(7), незіпсована (234)*. Типовістю творення відзначаються означення-характеристики душевного стану:(``без+іменник``): *безсила(180); безпорадна(342); безпомічна(266)*, або буде їх за моделлю ``дієслово+ен``: *спустошена(342); змучена(180); ув'язнена(266)*; . Трапляються епітети-іменники: *: повна сил і бажань(175); жадібна до краси і добра(311)*. Щодо власне авторських новотворів, то вони є, але в невеликій кількості: *роззначена(171); зроззначена(180); стрункотілість, білоколінність, білолікотність(173)*.

Отже, епітети, використані П. Загребельним, відзначаються багатством та оригінальністю і, незважаючи на те, що не дають повної картини образу Євпраксії, відіграють серед інших тропів провідну роль.

Література

1. Літературознавчий словник-довідник Р.Т.Громяк та ін.-К: ВЦ Академія, 1997.-752с.
2. Бибик С.П.,ЄрмоленкоС.Я.,ПустовітА.О.Словник епітетів української мови.-К.:Довіра,1998.-431с.
3. Фашенко В.В.Павло Загребельний:Нарис творчості.-К.:Дніпро,1984.-207с.
4. Дончик В.Істина-особистість:Проза Павла Загребельного.Літературно-критичний нарис.-К.:Рад. Письменник,1984.-236с.
5. Сологуб Н.М.Мовний світ Олеся Гончара.-К.:Наукова думка,1991,-140с.

Віталій Затильний
наук. керівник – доц. С. Л. Лісняк

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ В ХРАМАХ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сьогодні в зв'язку з національним і релігійним відродженням в Україні перед нами постає проблема спроектування своїх духовних пріоритетів. Саме тому за останні роки посилюється інтерес до дослідження церковнослов'янської мови з боку науковців-лінгвістів, духовних осіб, культурологів.

Дослідження церковнослов'янської мови на сучасному етапі носить двоякий характер: її можна розглядати і як історико-лінгвістичну, і як сакральну-конфесійну категорію. Це залежить від ініціативи та інтересу дослідника. Ми вважаємо, що дослідження церковнослов'янської мови сьогодні вкрай необхідне, оскільки воно дасть змогу виявити, наскільки віки змогли стерти церковнослов'янську мовну традицію. Досить важливим при цьому є ставлення самих священнослужителів, богословів, перекладачів церковної уставної літератури, спеціалістів з галузі сакраментального мистецтва та архітектури.

Об'єктом нашої уваги є церковнослов'янська мова, як конфесійна мова в українських храмах та особливості її сучасного функціонування в церквах, монастирях, духовних і світських навчальних закладах Тернопільської області, ставлення до її використання богословів та віруючих-мирян, зв'язок церковнослов'янської мови з церковною архітектурою і малярством.

Джерелом дослідження послужили храми, монастирі, вищі навчальні заклади, де викладається церковнослов'янська мова; сучасні культові богослужбові книги, які сьогодні використовуються у літургічній практиці, а також оригінальні церковнослов'янські